

jalne etike, gdje je osoba važnija od stvari. Onaj koji može pomoći, a neće, griješi. Ipak to nije čisto socijalni spis, jer ostaje teocentričan, usmjeren na Boga. P. zove Jak pastoralnim spisom u smislu da korigira vjerničku praksu kod čitalaca. Zato se zalaže da podijeljeni kršćani ozbiljnije proučavaju Jak i provede je u vjerničku praksu.

Novost je pristupa u povezivanju egzegeze i pastoralna. Popkes kao protestant žali što Luther nije uvidio pravu vrijednost toga spisa i želio bi da protestanti danas ne zaboravljaju tu poslanicu u pastoralu. U isto vrijeme odvrća pažnju od dosadašnjega sporenja oko »vjere i djela« u Jak te nudi novo čitanje te poslanice kao cjelovitog i zaokruženog dokumenta. U tom smislu knjiga je uspjela, osobito u odgonetanju antropologije i crkvene situacije naslovnika.

M. Zovkić

JOHN BRECK: *The Power of the Word in the Worshiping Church*, St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, New York 10707, 1986, 237 str.

Autor je pravoslavni svećenik, profesor Novoga zavjeta i etike u bogosloviji »Sv. Vladimir« u SAD. U predgovoru ističe da je »jedna od najhitnijih potreba Crkve ponovno osnažiti patrističko gledanje o dinamičkom svojstvu riječi kao sredstva Božjega samoočitovanja i samodarivanja« (str. 9). U Uvodu (11-22) navodi kao moto riječi Ignacija Antiohijskog i Izaka Sirskog o silasku Sina iz Božje tišine te o šutnji kao sakramentu budućega svijeta, a riječi su sredstvo ovoga svijeta. Prema pravoslavnoj baštini riječ i sakrament su nerazdvojni, »zajedno sačinjavaju jedno i ujedinjeno sredstvo *komuniciranja* između Boga i čovjeka, recipročnu participaciju između božanskog i ljudskog života« (13). Polemizirajući protiv katoličke nauke o valjanosti sakramenata *ex opere operato* naglašava da su za sakramentalni događaj nužni vjera i kajanje pa je prema tome nužno *opus operantis*, što je u pravoslavnoj tradiciji izraženo naukom o »sinergiji« ili kooperaciji čovjeka i Boga. S Evdokimovim tvrdi da snaga sakramenta teče iz snage riječi koja se u sakramentu slavi (17). U prva tri poglavlja Br. obrađuje hermeneutički problem oslanjanjući se na učenje grčkih otaca o tzv. *theoria* (25-113). Žali što se ljudi našega stoljeća prvenstveno oslanjaju na osjetne percepcije, zanemarujući Adamovu transcendentalnu usmjerenost i u

tome svjetlu vrednuje današnju egzegezu. Protestantским kolegama predbacuje što u skladu s načelom »Sola Scriptura« subjektivno shvaćanje čine bitnim uvjetom vjere i zanemaruju povijesnost spasenjskih događaja koji su temelj vjere. Katolicima predbacuje što ne nalaze organsku povezanost između Pisma i crkvenog učiteljstva i napada bibličarsku kategoriju »sensus plenior«. Ističe da je »inspiracija globalni fenomen koji obuhvaća ne samo autora nego i tumača Pisma« (43). S ponosom ističe da pravoslavljje gleda egzegezu kao funkciju u bogoslužju Crkve. Pri kritici katoličkog učenja o povezanosti, odnosno nepovezanosti Pisma i tradicije pokazuje da nije dovoljno proučio nauku II. vatikanskog koncila. Analiziravši podrobno aleksandrijsku i antiohijsku hermeneutičku metodu kod otaca zaključuje: »Čuvanjem povijesnog okvira objave, *theoria* više poštuje biblijsku eshatologiju nego alegoriju. *Theoria* daje puno značenje paradoksu budućnosti ostvarene u sadašnjosti. Samo ta perspektiva ili 'kontemplativna vizija' može obuhvatiti i izraziti dva gibanja Kristove inkarnacije i sakramenata Crkve: vertikalno i horizontalno gibanje, po čemu transcendentalne eshatonske zbilje uokviruju i preobražavaju sadašnji život kršćanske zajednice. Ukratko, mogli bismo reći da je za alegoriju ovo gibanje u jednom smjeru: od sadašnjosti prema budućnosti i od zemlje k nebu. *Theoria* s druge strane gleda ovo gibanje u dva smjera: budućnost je proleptično ostvarena u sadašnjosti, kao što se nebeska stvarnost očituje na zemlji i po svem stvorenju« (91-92). Sadašnju pravoslavnu hermeneutiku svodi na ključni pojam *theoria* s nadom da on dovoljno uvažava i povijesnu zbilju događaja spasenja i duhovno značenje za vjernike koji sada slave riječ Božju u svojoj liturgiji. Ovakav pojam *theorie* ima s povijesno-kritičnom egzegezom zajednički smisao za biblijski događaj u povijesnom kontekstu i za nakanu svetoga pisca utkanu u doslovni smisao. Odbacuje povijesno-kritičku egzegezu ukoliko ona ne mari za duhovni smisao koji se prvenstveno otkriva vjerničkoj zajednici na bogoslužnom događaju. Pod duhovnim smislom misli »dublji smisao koji prorok nije imao na umu ali ga tumač otkriva u samom događaju pomoću *theorie*« (103). Tako *theoria* omogućuje kršćaninu da otkriva soteriološko značenje događaja i da u njemu sudjeluje osobno i u zajedništvu s cijelom crkvenom zajednicom. Zalaže se za kreativno služenje *theorion*, jer

literarni i duhovni smisao proizlaze iz Božjeg djelovanja unutar povijesti. Bilo bi to osnaženje kontemplativnog aspekta teorije, što bi pridonijelo doksoloskom obilježju egzegze, jer prava egzegza uvodi Crkvu u slavljenje Boga i dublje sjedinjenje s Gospodinom (111-113).

U četvrtom poglavlju Br. govori o liturgiji ukoliko sudionike potiče na ispovijedanje vjere i vjeru hrani (117-139). Vjeru definira kao otvaranje božanskoj milosti i radosno podlaganje istini koja je u Kristu dogođena i od nje objavljena. Takva vjera raste doživljavanjem Boga u liturgiji, u koju spada kao bitni dio i navještaj riječi Božje. Riječ u liturgiji proklamirana potiče na obdržavanje i tako postaje spasenjski događaj za sudionike. U petom poglavlju obrađene su trijadične formule u NZ ukoliko su uzete iz liturgije prve Crkve (141-184). Br. naglašava potrebu misijskog djelovanja na koju te formule (osobito krsna iz misijskog mandata u Mt 28, 16-20) potiču.

U šestom poglavlju razrađen je liturgijski himan *Monogenes* ukoliko je vjeroispovijesna formula koja autentično svjedoči biblijsku objavu (185-214). Himan slavi Krista kao Božjeg jedinorodenoga Sina, rođenog u vremenu od Marije uvijek Djevice koja je zato Theotokos. Iako NZ ne govori ništa izričito o Marijinu djevičanstvu u porodu i poslije poroda, pravoslavna teologija odučno brani njezino trajno djevičanstvo kao »nužnu posljednicu nauke o inkarnaciji« (208). U posljednjem je poglavlju Br. prikazao sedam pravoslavnih ikona ukoliko u liturgiji Crkve upriputnjuju arhetip koji stoji iza njih (215-237).

Br. je namijenio svoju studiju prvenstveno pravoslavnim vjernicima i teolozima sa željom da češće slave euharistiju i pod njom se pričešćuju. Često opravdanje uzdržavanja od pričesti iz straha da to ne postane odvise obična, svagdanja stvar Br. kritizira kao rasporak s pravoslavnom starinom. Njegova će knjiga koristiti i katolicima, jer pridonosi vrednovanju svetopisamskih čitanja u liturgiji Crkve.

M. Zovkić

FRANCE ROZMAN: *Marko, Novozavezna berila v letu B*, Ljubljana 1987.

Francé Rozman, izvanredni profesor za Novi zavjet na Teološkoj fakulteti u Ljubljani, poznat je kao pisac brojnih knjiga i članka na svetopisamskom području, sudjeluje na

međunarodnim biblijskim skupovima, dobar propovjednik i traženi vodič duhovnih vježba. Posebno se istakao svojim znanstvenim sudjelovanjem na jubilarnom prijevodu Novoga sveza (1984) i sada prevodi i pripravlja deuterokanonske knjige Staroga zavjeta za novi, potpuni prijevod Svetog pisma.

Knjiga je plod njegovih pastoralnih i biblijskih stremljenja kroz godine koje zdušno posvećuje biblijskoj znanosti. Knjiga ima trostruku nakanu: studijsku, pastoralno-kerigmatičku i pružanje korisnog i dragocjenoga građiva za oblikovanje biblijskih skupova. U njoj su sabrane snažne misli za razum i srce, tako da svatko u knjizi nađe ono što mu je posebno korisno. Sveto je pismo živa Božja riječ, zato nas i danas nadahnjuje i duhovno obogaćuje kao i prve naslovnike. Ona mora postati dio našega života, životvorna sila Duha Svetoga za ovu našu sivu svakidašnjicu. Imamo ovdje »dragocjeno, bogato sadržajno i duhovno pobudno tumačenje Markova evanđelja« (nadb. Alojzije Šuštar). U njoj će naći ne samo dušobrižnici već i svi pastoralni radnici i vjerni kršćani bogatu hranu Božje riječi.

Knjiga nije klasični komentar Markova evanđelja, već pripomoć za dublje i plodonosnije shvaćanje Božje riječi u liturgijskoj godini B. »Znanstveno proučavanje Svetog pisma počima i završava istraživanjem, razotkrivanjem, pojasnivanjem; navještanje Svetog pisma počima i završava s pozivom na preobražaj cjelokupnog duhovnog života... Znanstveno proučavanje Svetog pisma mora služiti navještaju.« Što bolje poznamo njegov izvor, sadržaj, poruku, to će nam čitanje biti plodonosnije za život. Sveto je pismo knjiga Crkve. Nastala je u liturgijskom slavlju i namjenjena je za liturgijska slavlja. Zato je i to najprikladnije ozračje da shvatimo ispravno i duhovno navještaj Svetog pisma.

Knjiga je opsežna (1-462 str.). Iza popratne riječi nadbiskupa dr. Alojzija Šuštara i predgovora pisca, donosi obilnu i dragocjenu bibliografiju na 7 stranica. Slijedi veoma bogat uvod u Markovo evanđelje u kojem dodiruje sva važnija pitanja sadašnje biblijske znanosti i glede Markova evanđelja i njegova odnosa prema ostalim evanđeljima. Zatim homilije za božićno vrijeme, vazmeno i za nedjelje kroz godinu. Unutar je unio dragocjeni opširni dio o Isusovoj muči na 160 stranica. Na koncu svake homilije dodaje nekoliko misli (»utrinke«) kojima pomaže čitaču da razotkrije životnu snagu Božje riječi za čovjekove probleme i tjeskobe sadašnjice.